

Ана Јекић (Београд)

Крст у кругу Круг као слика и процес у песмама Џона Дона *Upon the Annunciation and Passion* и *Good Friday 1613. Riding Westward*

✦ Кључне речи:
круи, Крст, Бој, Христос,
Велики Петак, покајење,
сјасење, зајад, исјок.

У чланку се анализира мотив круга као слике и као процеса у религиозним песмама Џона Дона – *Upon the Annunciation and Passion* и *Good Friday 1613. Riding Westward*. При анализи се користе елементи теологије самог Дона, али и св. апостола Павла.

Круг је одувек био симбол савршенства, нечег беспочетног, али у исто време и бескрајног. Ако се у круг упише Крст, онда се то савршенство, беспочетност и бескрајност везује за Тројичног Бога и Хришћанство.

Управо је такав – Крстом одређени круг користио Џон Дон (*John Donne* 1571–1631) у својим проповедима и теологији.

Мајкл Л. Хол (*Michael L. Hall*) у чланку *Кругови и обилажење у Доновим проповедима*¹ (*Circles and Circumvention in Donne's Sermons*) (Hall 1983: 201–214) анализирајући проповеди Џона Дона између осталог долази до закључка да: „Круг

представља једнако идеал савршенства и божанства као и процес којим човек достиже тај идеал, обавезно на посредан начин, постепено и поступно, обилажењем, пре него директним приступањем Богу и истини“ (Hall 1983: 202). Хол такође налази да се „Дон позива на круг као на песничку фигуру и метафизички концепт, као на теолошки концепт и видљиви облик творевине.“ (Hall 1983: 201).

У овом раду покушали смо да, на сличан начин, анализирамо две Донове религиозне песме: *Upon the Annunciation and Passion* („О Благовестима и Страдању“) и *Good Friday 1613. Riding Westward*. („Велики Петак 1613. Јашући на запад.“), позивајући

1) Наш превод стихова и цитата са енглеског језика.

се на неке елементе теологије самог Дона, али и св. апостола Павла, чије је дело Дон изузетно ценио (*B. J. Donne, Sermons, www.luminarium.org/sevenlit/donne/*).

Године 1608. Велики Петак је пао на празник Благовести, што је дало повода Џону Дону да напише песму *Upon the Annunciation and Passion* („О Благовестима и Страдању“). Х. Гарднер каже да „овде Дон пише са строгом објективношћу [...] и покушава да изрази оно што би сваки хришћанин осетио.“ (*Gardner 1962: 132*), то је свакако тачно и песму заиста можемо сматрати пригодном, али Дон не би био Дон, када не би опште познату библијску типологију овенчао само себи својственим алегоричним кончетима и обликовао целу песму на типичано „Доновски“ начин.

У песми Дон слави својеврсно *срећење* два поменута празника у реалном времену, које је само потврда њихове неоспорне повезаности у теолошком смислу, јер они припадају једном истом делу Божијем – домостроју људског спасења. Ово је сусрет двеју крајности – почетка (Благовести – зачеће Сина Божијег) и свршетка (Његово страдање и смрт) које урастају једна у другу и постају једно, јер крај (смрт) постаје нови почетак, поновно рођење кроз васкрсење. И сам Дон у својој проповеди на Божић 1626. каже: „Његово рођење и Његова смрт јесу једно те исто дело, и Његово Божић и Његов Велики Петак јесу вече и јутро једног те истог дана“ (*B. Goldberg 1971: 478.*). Такође можемо то посматрати и овако: почетак (зачеће) јесте уједно и крај нашег, људског проклетства, а крај (смрт) – почетак новог живота у васкрсом Христу.

Ово сливање једног празника у други, једног дела у друго, Дон у четвртом и петом стиху описује као заокруженост,

као круг: *That of them both a circle emblem is / Whose first and last concur* (Да и једног и другог симбол је круг / Чији се почетак и крај подударају). На тај начин он на самом почетку песме поставља круг и као метафору (метафизички кончето) и као свој теолошки концепт. За Дона круг је и слика и процес. Круг је идеал савршенства и хармоније и, самим тим – Бога, али и процес којим човек достиже и поступно долази до тог савршенства, до Бога и Истине (*B. Hall 1983: 201–214*).

Користећи читав низ контрастних песничких слика, заснованих на традиционалној типологији, Дон током песме развија ту почетну метафору.

Управо овај, наизглед, парадоксални спој потпуно супротних догађаја, који се нижу један за другим, тај сусрет супротности, чини пун круг и заокруженост Божанске мисије – зачеће је исто дело са Крстом и страдањем, радост Мајке Божије је истовремено стопљена са неизрецивим болом.

At once a Son is promised her, and gone; / Gabriel gives Christ to her, He her to John; / Not fully a mother, She's in orbit / At once receiver and the legacy. (Истог трена Син јој је обећан и одузет; / Гаврило јој предаје Христа, а Он њу Јовану; / Још не сасвим мајка, Она је у жалости / Одједном и прима и завештана бива.)

Негде на средини, тачније у двадесетом и двадесет првом стиху Дон поново подвлачи ову симболику круга: *All this, and all between, this day hath shown / Th' abridgement of Christ's story, which makes one – / As in plain maps, the furthest west is east – / Of th' angels Ave, and Consumatum est.* (Све ово и све између тога, овај дан показао је, / сажетак приче о Христу, који једним чини, / као што је и на картама крајњи запад – исток, / анђела *Здраво* и *Сврши се.*)

Ову метафору са географском картом на којој крајњи запад постаје у ствари своја супротност тј. исток, а која у суштини представља опет заокруженост тј. круг, у коме је исток, наравно, симбол васкрслог Христа, срећемо, у нешто другачијем контексту и у песми *Good Friday 1613*, али и у *Hymne to God, my God, in my Sickness* („Химна Богу, мом Богу у мојој болести“) као и у Доновим проповедима. У једној проповеди Дон каже: „Узмите географску карту [...] и овде је исток, а тамо запад, они су удаљени један од другог колико то само две тачке могу бити; али сведите ту равну мапу на заокруженост, што и јесте њен прави облик, и тада исток и запад додирују један другог, и повезани су: Тако исто и човеков живот схватите као Круг.“ (В. Goldberg 1971: 480).

На другом месту налазимо следеће: „Прво је дакле Христос успоставио Васкрсење, *И диће васкрсење*, јер то чини Божији круг. Тело човеково било је прва тачка на којој је био крак Божијег шестара: Прво је створио Тело Адамово: а онда Он води шестар у круг и затвара где је почео, Он завршава поново са Телом Човековим и прослављењем његовим кроз Васкрсење. Бог је Алфа и Омега, први и последњи: и његово Алфа и Омега, његово прво и последње дело је Тело Човеково.“ (В. Hall 1983: 204).

Подударане два наизглед супротна празника (*offeast or fast – њозбе или њосџа*) заправо чине пун круг Христове мисије у свету, Његовог оваплоћења, страдања и васкрсења, и управо то поклапање нам омогућава да у једном даху сагледамо сво савршенство (јер круг је савршена фигура, као што је и кретање по кружној путањи савршено) Божијег плана спасења људи и читаве твари. Ово „сажимање“

нам открива још једну тајну, тајну времена – „један дан пред Господом [је] као хиљаду година и хиљаду година као један дан“ (2. Пт. 3, 8).

Међутим у Божији круг Дон уводи Цркву, која је невеста Христова.

Он каже: *This Church by letting those days join, hath shown / Death and conception in mankind is one; / Or 'twas in Him the same humility, / That He would be a man, and leave to be; / Or as creation He hath made, as God, / With the last judgment but one period* (Ова Црква дајући да се ови дани споје, показује да / смрт и зачеће у људском роду једно су; / или да је Он из истог смирења / хтео човеком да постане и отишао да би био; / или да су стварање, које као Бог учини, / и страшни суд тек један оптицај.)

И овде поново наилазимо на кружно кретање (*period – ојџицај*)², на огроман круг који неизрециво спаја стварање света (почетак) са страшним судом (крај), који је уистину један потпуно нови и бескрајни почетак.

Ради се заправо о *преображењу* времена. По речима А. Шмемана: „Јер, Живот цркве се састоји пре свега у ритму *очекивања и исцелујења*. У Хришћанској вери време је очекивање, ишчекивање, спрема. [...] Међутим то очекивање се све време испуњава. [...] Јер, сав живот Цркве [...] јесте предосећање те последње победе, наговештавање *краја* и његовог претварања у *јочешак*.“ (Шмеман 2004: 41).

Тако песник сагледавајући све ово сажето у једном једином дану који симболизује савршену заокруженост Божијег плана, остаје у свакодневној припреми и ишчекивању да се Христом и Његовом жртвом *исцељено* време (В. Шмеман 2004: 41) преобрази у вечност.

2) “From Greek *periodos* – circuit”; преузето из *Collins English Dictionary*, 1991.

Док *Upon the Annunciation and Passion* представља неку врсту проповеди у стиху, надахнуту поклапањем празника и испуњену величањем премудрости Божијег домостроја спасења, дотле је, као што Х. Гарднер наводи, (*Gardner 1962: 132*) *Good Friday 1613. Riding Westward* потпуно лична песма. Песник урања у себе, претражује своју душу и, уз помоћ бескрајне Божије љубави, долази до покајања и премљења.

Ова сложена песма о покајању и исцељењу то јест исправљању душе³ садржи неколико нивоа који се преплићу. У њој, такође срећемо Донов омиљени мотив круга.

Песма започиње кончетом о сферама.⁴ Дон полази од, за своје време, опште познатог и прихваћеног схватања макрокосмоса и одмах га примењује на микрокосмос⁵ тј. човека, и то на човека уопште. *Let man's soul be a sphere, and then, in this, / Th' intelligence that moves, devotion is;* (Нека је човекова душа – сфера, а онда у њој, / интелигенција која је покреће посвећеност је). Тако на самом почетку имамо мотив круга (сфера) и кружног кретања. Овај

круг је, међутим, човеков круг – окренут овоземаљском, „од праха у прах“, одвојен од савршеног Божијег круга првородним грехом (*B. Hall 1983: 202–204*).

Дон даље говори о томе шта је то што најчешће покреће људке душе: *Pleasure and business, so, our souls admit / For their first mover, and are whirl'd by it.* (Задовољство или посао, тако наше душе приме, / За свој први покретач и он их покреће). Најчешће је задовољство (*pleasure*) или посао (*business*) оно чему су људске душе посвећене и оно што их покреће, за разлику од небеских сфера које се покрећу из љубави према Богу. Тако добијамо контраст између Небеског – савршеног круга, без почетка и краја, испуњеног љубављу, и човековог (земаљског), временом и првородним грехом ограниченог и личним интересима испуњеног круга.

Првих осам стихова односе се на све људе, и служе као увод, а од деветог стиха песма постаје лична. Ту почиње песничко западно путовање на исток. На први поглед то је парадоксално, али сетимо се двадесет првог стиха из песме *Upon*

- 3) Тери Г. Шервуд у свом чланку анализира психологију обраћења у овој песми и утицај теологије Августина, Бернара од Клервоа, Калвина и неких протестантских мислилаца на Дона. „Августин и Бернар деле исто мишљење у психологији душе или воље ‘повијене’ првородним грехом, која треба да се ‘окрене’ од света назад Богу. [...] И Августин и Бернар виде ово окретање Богу као процес усправљања повијене душе, или, прецизније, повијене воље“ (*B. опширније код: Sherwood 1979: 101–122*).
- 4) Према средњовековном схватању света Земљу окружује девет небеских концентричних кристалних сфера. У свакој сфери налази се по једна интелигенција (анђеоска интелигенција) која управља том сфером. Сфера и анђеоска интелигенција стоје у односу као душа и тело. Девета сфера се назива Први покретач (*Primum mobile*). Изван ове сфере борави Бог и, после страшног суда, блажене душе. Будући најближи Богу, Први покретач се покреће из своје љубави према Њему, и то своје кретање преноси на сферу испод себе. Она, опет, покреће следећу сферу и тако редом. Све сфере се непрекидно крећу по кружној путањи, преносећи кретање једна на другу и производећи при том музику сфера, а основни покретач читавог космоса је љубав, и то љубав према Богу (*B. више о овоме код: Костић 1978: 46–51*).
- 5) По принципу аналогije, све појаве у свету су у међусобној сагласности и повезаности (*B. више о овоме код: Костић 1978: 32–35*).

the Annunciation and Passion – As in plain maps, the furthest west is east – видимо да се ради о пуном кругу који песник, као и сваки човек мора да прође док не дође до циља. Јер, круг је за Дона и *процес*, а пут до Бога и Истине искључиво постепен (чак индиректан), никако директан и праволинијски (B. Hall 1983: 209–210). „Требало би да узмемо у обзир, наравно, да Дон ради у оквиру медитативне традиције која наглашава потребу не само за напредовањем (усавршавањем) већ за постепеним напредовањем, корак по корак.“ (Hall 1983: 210)

Мотив путовања традиционално се схвата као животни пут сваког човека од рођења до смрти, али и као Хришћанки пут самоспознаје и, пре свега, познања Бога. Међутим, сам појам истока везује се за Христа и васкрсење, а запада – за грех и смрт.⁶ Овде не можемо, а да не приметимо паралелу између Доновог путовања на запад и преумљења које доживљава, и пута у Дамаск св. апостола Павла (тадашњег Савла) и његовог обраћења.

Песник признаје да је на Велики Петак и сам покренут послом или задовољством који га носе ка западу, док се његова душа окреће ка истоку.

За исток каже: *There I should see a Sun by rising set, / And by that setting endless day beget.* („Тамо бих видео једно Сунце које на изласку залази, / И тим заласком започиње бескрајни дан.“) Одмах затим, у следећем стиху, даје кључ за разумевање овог парадокса: *but that Christ on His Cross did rise and fall* (да се Христос на Свом

Крсту подигао и пао). Ту схватамо да је *Sun* (сунце) у ствари *Son* (Син)⁷ то јест Син Божији који се често назива Сунце Правде.

Сунце које залази на изласку јесте Христос на Крсту, а бескрајни дан који се рађа по заласку Сунца је невечерњи дан Царства Божијег.

Супротстављајући физичком кретању на запад (окретање од Бога) нагињање душе ка истоку (према Богу), песник уноси динамику и тензију између ова два поступка и као да нас подсећа на Христове речи: „Бдите и молите се да не паднете у искушење; јер дух је срчан али је тело слабо.“ (Мк. 14, 38); или на речи св.апостола Павла: „Јер добро, што хоћу, не чиним, него зло, што нећу, оно чиним. А кад чиним оно што нећу, већ не чиним то ја, него грех који живи у мени.“ (Рим. 7, 19–20). Ово супротстављање двеју тежњи постаје још драматичније чињеницом да се песник окреће од *расцеешої* Бога на Велики Петак. Оно што се дешава у песничкој души православни мислиоци би назвали *невидљивом борбом* – бриге и интереси овога света га заокупљају, али његова душа у суштини ипак тежи Истоку. Ради се о борби „старог“ човека везаног за овај свет са „новим“ – обученим у Христа. „Ако ли га чусте и у Њему научени бисте, као што и јесте истина у Исусу, да ви одбаците ранији начин живота старог човека, који пропада у жељама варљивим, а да се обнављате духом ума својега, и обуците се у новог човека, сазданог по Богу у праведности и светости истине.“

- 6) Ово је најочигледније у чину крштења (облачење у Христа) када се новокрштани окреће према западу да би се одрекао сатане, а затим стаје лицем према истоку и олтару и сједињује се са Христом. Видети код: Шмеман 2004: 53–54. А. Шмеман каже: „Хришћански живот и започиње од тог одрицања и изазова. Човек не може да припа-да Христу уколико се не суочи са злом и не постане спреман да се са њим бори.“ (Исто 54)
- 7) О овој игри речима види код (Goldberg 1971: 472).

(Еф. 4, 21–24) Ово покреће медитацију која чини већи део песме, а коју започиње песников мисао да би за њега било исувише тешко да посматра Христа на Крсту, и Његову, болом скрхану, Мајку која стоји крај Крста, па му је скоро и драго што не види тај приказ.

222

Али како то може бити? Тај догађај је и просторно и временски далеко од песника. Како га он уопште и може видети, и како га може избећи тиме што јаше на запад? Рекли смо да је путовање на запад удаљавање од Бога. Песнику је претешко да узме свој крст и крене за Христом, а овде се управо о томе ради – о следовању за Христом. Пошто је за песника то тренутно сувише тешко он допушта свом уму да се бави светским задовољствима и пословима, на тај начин се затварајући за Бога и жртву, јер зна да ће га умни поглед на Спаситељеве муке на Крсту осудити. Песник *зна* да је хришћанска вера пре свега *стајање њоред Крста*, (Шмеман 2004: 23) али будући неспреман за то он се окреће на другу страну. „Ако ко хоће за мном ићи, нека се одрекне себе, и узме крст свој и за мном иде.“ (Мт. 17, 24) гласе Христове речи. Али одрећи се себе, то јест – победити самољубље и самовољу јесте један од највећих подвига. Међутим то је и једини начин да се изађе из људског круга који тече „из праха у прах“.

Човек је, као пало биће, својом кривицом, овојен од Божијег круга и једино је Христос тај који може да раскине тај „зачарани“ круг греха и смрти и да присаједини човека Божијем кругу. „Смрт никада није била намењена затварању круга човекове егзистенције. [...] Вера у Христа и у васкрсење враћа човека на њему припадајућу небеску сферу и за-

твара пун круг Хришћанског искуства.“ (Hall 1983: 204)

Руке које обухватају половине земље и које усклађују све сфере⁸ (*those hands which span the poles and tune all spheres*) јесу руке Створитеља при стварању света, али су то и раширене руке Спаситеља на Крсту који „све чини новим“ (Отк. 21, 5). Овде поново (као и у *Upon the Annunciation and Passion*) имамо онај огромни и неизрециви круг који и почиње и завршава се стварањем – почетним стварањем света ни из чега, од стране Бога Оца, и искупљењем света и чињења „свега новим“, од стране Сина. „Ја сам Алфа и Омега, Почетак и Свршетак.“ (Отк. 21, 6)

Спаситељева Крв која капље на земљу (*that blood, which is / The seat of our souls, if not of His, / Made dirt of dust*) која се излива за живот света и отпуштење грехова, и Његово изранављено Тело (*that flesh which was worn / By God for His apparel, ragged and torn*) које се ломи за све, нису, наравно, случајно поменути, јер се ради о животворном причешћу светим Тајнама.

И поред покушаја да затвори очи пред свим овим песник то не може да учини: *Though these things as I ride be from mine eye, / They're present yet unto my memory, / For that looks towards them;* (Иако су ове ствари док јашем далеко од мог ока, / оне су ипак присутне у мом памћењу, / Јер оно гледа према њима;).

Ово размишљање, медитација, песничко сећање на распетог Христа и Његову Мајку, та драматична борба песника са самим собом, заправо, на неки начин, припрема његову душу за сусрет са Богом и за покајање.

До овог изненадног обрта долази у апострофи: *and Thou look'st towards me, / O*

8) Т. Шервуд говори о честој појави овог мотива у средњовековној уметности (В. опширније код: *Sherwood* 1979: 119).

Saviour, as Thou hang'st upon the tree. (и Ти гледаш према мени, О Спасе, / док висиш на дрвету). У овом тренутку Христос постаје актер у песми. Он није више присутан само као слика или сећање у песниковом уму, Он се недвосмислено укључује у песникову драму. Он успоставља непосредан однос са песником. Из тога следи да Бог није неки далеки, пасивни бог, који борави у удаљеним световима, несвестан и незаинтересован за оно што се дешава ван његових недокучивих висина. Бог је Бог љубави и односа са својом творевном и њеном круном – човеком. Али Бог поштује слободу и чека да сам човек пожели да се сједини са Њим: „Ево стојим на вратима и куцам; ако ко чује глас мој и отвори врата, ући ћу к њему и вечераћу с њим, и он са мном.“ (Отк. 3, 20)

Шта је то што Христос чини у песми? Он гледа са Крста на песника, другим речима – стоји на вратима његовог срца. Сада је на песнику да ли ће му отворити или не.

У тренутку када песник постаје свестан Христовог погледа на својој души долази до потпуног преокрета. Песник сада окреће, односно, боље рећи, *принноси* своја леђа Богу, спреман да прими казну. Његова леђа нису више окренута од Бога. Песник сада чини потпуно нови покрет, приклањајући своја леђа ка Богу, у жељи да Му се приближи. *I turn my back to Thee but to receive corrections* (Ја окрећем своја леђа Теби али да бих примио поправљење). Песник доживљава *преумљење* и постаје *покајник* свестан (али не лажно) своје недостојности, свестан да је створен по лику и слици Божијој и да је тај лик упрљао и покварио. Управо због тога, а не из неког болесног мазохизма, песник жели да га Бог казни – да га поправи, да обнови Свој лик у њему. „Ја онога кога љубим карам и поправљам;

зато ревнуј, и покај се.“ (Отк. 3, 19) Баш ово се дешава и са песником. Тон песме се мења и постаје ватрен, пун *ревности*, јер песник жели да га Бог сматра *сином*, да га сматра *вредним* грдње и поправке, што онда значи да га и *љуби*. „Сине мој, не занемаруј карање Господње, нити клони када те Он покара. Јер кога љуби Господ онога и кара; и бије свакога сина којег прима. Ако подносите карање Бог поступа са вама као са синовима. Јер, који је то син којег отац не кара? Ако ли сте без карања, које су сви искусили, онда сте копилад а не синови.“ (Јевр. 12, 5–8) Ове речи св. апостола Павла су кључне за разумевање песникове усрдне молбе на крају песме: *O think me worth Thine anger, punish me, / Burn off my rust, and my deformity; / Restore Thine image, so much, by Thy grace, / That Thou mayst know me, and I'll turn my face.* (О сматрај ме вредним Твоје љутње, казни ме, / Сагори сву моју рђу, и моју изобличеност; / Обнови тако милошћу Твојом лик Твој, / Да ме можеш познати, и ја ћу окренути своје лице [ка Теби]). Овим песник прелази пун круг – од окретања од Бога, преко медитације о жртви Христовој, до покајања и жеље за поправљењем и заједницом са Богом.

Међутим, поред тога што се овај приказ борбе „старог“ и „новог“ човека и долажења до покајања, односи и на ту конкретну прилику и ситуацију, такође је можемо сматрати сликом свакодневне борбе хришћанина, који поклекнувши под теретом крста долази у искушење да га остави и окрене се светским пословима и задовољствима – борбе која се води све до смрти.

Мотив круга и као слике Божијег домостроја и љубави, и као личног процеса постепеног долажења до Бога присутан је у песмама *Upon the Annunciation and Passion* и *Good Friday 1613. Riding Westward*

и експлицитно и имплицитно. У првој песми Дон описује премудрост Божијег плана и Његово неизрециво човекољубље као савршени круг. Христова животворна жртва јесте Крст уписан у тај беспрекорни круг. Поклапање празника само је доказ тог савршенства, и повод за писање песме, која је, чини нам се, могла бити написана и да се то поклапање није десило, јер сличну идеју налазимо и у Доновом сонетном венцу *La Corona*.

У песми о Великом Петку опет се круг описује око Крста. Круг је овде процес обраћења кроз који пролази песник на свом путу до Бога. Иако је решен да крене у супротном правцу, песник се мислима и сећањем приближава Крсту на којем је распет Спаситељ, све док, слично Савлу на путу за Дамаск, не осети Христов поглед на себи и заједно са Павлом не ускликне: „Господе шта ћу да чиним?“ (Дап. 9, 6), чиме се круг обраћења затвара.

summary

Σ The Cross in the Circle Circle as Image and Process in John Donne's Poems *Upon the Annunciation and Passion and Good Friday 1613. Riding Westward*

Inspired by the paper "Circles and Circumvention in Donne's Sermons" by M. L. Hall, this article deals with the analysis of two divine poems by John Donne – *Upon the Annunciation and Passion and Good Friday 1613. Riding Westward* and the circle imagery used in them.

The author of the article starts from the statement that Donne uses circle both as an image and as a personal process of gradual approach to God and Truth. Since circle is a perfect geometric figure, with no end and no beginning it symbolises God and the perfection of His plan for the Salvation of man and the whole creation. The life-giving sacrifice of Christ is the Cross planted in the centre of this circle, which makes it even more perfect. We have analysed this in the poem *Upon the Annunciation and Passion*, which was written in 1608 when Good Friday fell upon the feast of Annunciation. This alliance of two apparently opposite feasts, which actually belong to one and the same act of Salvation, represents the actual confirmation of the perfection and "roundness" of God's plan.

In *Good Friday 1613*, Donne describes the path of conversion – from sin, through meditation, which prepares the soul for receiving God, to the actual repentance, brought about by redeeming love and mercy of Christ. This approach to God is, according to Donne, always gradual and the process of it resembles a circle. The Crucifixion stands in the centre of this process of conversion, and drives it to its completion.

Извори:

Donne: **Donne, John**. Upon the Annunciation and Passion. www.luminarium.org/sevenlit/donne/
 Donne: **Donne, John**. Good Friday 1613. Riding Westward. www.luminarium.org/sevenlit/donne/

Литература:

- Collins Dictionary 1991: Collins English Dictionary. – Glasgow: HarperCollins Publishers.
- Chambers 1975: **Chambers A. B.** Good Friday, 1613. Riding Westward. The Poem and the Tradition. – Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry. (edited by Roberts J. R.) – Sussex, England: The Harvester Press ltd. – P. 333–350.
- Gardner 1962: **Gardner, Helen**. The Religious Poetry of John Donne. – A Collection of Critical Essays (edited by Gardner H.) – Englewood Cliffs, N. J.: Prentice – Hall, Inc. – P. 123–136.
- Goldberg 1971: **Goldberg, Jonathan**. Donne's Journey East: Aspects of a Seventeen-Century Trope. – In: Studies in Philology. – North Carolina: The University of North Carolina Press. – Vol. 68., No. 4. – P. 470–483.
- Hall 1983: **Hall, Michael L.** Circles and Circumvention in Donne's Sermons. – In: The Journal of English and Germanic Philology. – Illinois: University of Illinois Press. – Vol. 82., No. 2. – P. 201–214.
- Ковачевић и др. 1991: **Ковачевић И., Костић В., Перваз Д., Фрајнд М.** Енглеска књижевност (650–1700). – Сарајево: И. П. „Свијетлост“ Д. Д., Завод за уџбенике. – Књ. 1 – 419 с.
- Костић 1978: **Костић, Веселин**. Шекспиров живот и свет. – Београд: Научна књига. – 218 с.
- Свето Писмо 1998: Свето Писмо. Нови Завјет. – Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 1998. – Четврто исправљено издање. – 506 с.
- Smith 1984: **Smith, Julia J.** Donne and the Crucifixion. – In: The Modern Language Review. – Modern Humanities Research Association. – Vol. 79., No. 3. – P. 513–525.
- Sherwood 1979: **Sherwood, Terry G.** Conversion Psychology in John Donne's Good Friday Poem. – In: The Harvard Theological Review. – Cambridge: Cambridge University Press on behalf of the Harvard Divinity School. – Vol. 72., No. ½. – P. 101–122.
- Шмеман 2004: **Шмеман, Александар**. За живот света. – Света гора Атонска: Манастир Хиландар. – 107 с. – Оригинал: Schmemmann, Alexander. For The Life of The World: Sacraments and Orthodoxy. – Crestwood, New York: St Vladimir's Seminary Press, 1973.

225